

C12
5

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МИСТЕЦТВ імені І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

САВЕЛЬЄВА Г. В.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН»

спеціальність 025 «Музичне мистецтво»,

спеціалізація «Хорове диригування»

освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»

Харків-2020

УДК 784.071.2.071.5(076)

C12

*Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного
університету мистецтв імені І. П. Котляревського
(протокол №5 від 22.12.2020 р.)*

Рецензенти

Прокопов С. М. – заслужений діяч мистецтв України, професор, завідувач кафедри хорового диригування Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського.

Смирнова Т. А. – доктор педагогічних наук, професор, кафедра хорового диригування Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського.

C12

Савельєва Г. В.

Методика викладання спеціальних дисциплін: конспект лекцій для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, спеціальність 025 «Музичне мистецтво», спеціалізація «Хорове диригування», освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. – Харків: Копі-студія «Ларец», 2020. – 48 с.

Навчальне видання є стислим викладом лекційного курсу «Методика викладання спеціальних дисциплін», що викладається на 4 курсі бакалаврату спеціальності «Хорове диригування». Конспект лекцій розкриває зміст навчальної програми з дисципліни та спирається на Робочий навчальний план підготовки молодшого спеціаліста на основі базової загальної середньої освіти, спеціальність 025 «Музичне мистецтво», спеціальність «Хорове диригування», галузь знань 02 «Культура і мистецтво». За основу побудування змісту дисциплін у передвищих фахових музичних навчальних закладах запропоновано навчальні програми, створені викладачами ПЦК «Хорове диригування» Харківського музичного училища ім. Б. М. Лятошинського, де студенти кафедри хорового диригування ХНУМ ім. Б. М. Котляревського отримують педагогічну практику.

УДК 784.071.2.071.5(076)

C12

© Г. В. Савельєва, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ.....	6
ТЕМА 1.....	7
ТЕМА 2.....	9
ТЕМА 3.....	16
ТЕМА 4.....	18
ТЕМА 5.....	23
ТЕМА 6.....	25
ТЕМА 7.....	28
ТЕМА 8.....	31
ТЕМА 9.....	33
ТЕМА 10.....	38
ЛІТЕРАТУРА.....	45

119394

119394

Бібліотека ХНУМ

119394

АБ

ВСТУП

Навчальний курс «Методика викладання спеціальних дисциплін» є базовою дисципліною для підготовки студентів спеціалізації «Хорове диригування». Зміст курсу висвітлює основні положення роботи зі студентами передвищих фахових музичних навчальних закладів з таких предметів як: диригування, читання хорових партитур, аранжування, хорова література, хорознавство та методика роботи з хором, методико-виконавський аналіз, методика викладання хорових дисциплін, педагогічна практика та хоровий клас. Курс може бути адаптованим до специфіки хорових відділень спеціалізованих музичних шкіл.

«Методика викладання спеціальних дисциплін» є важливою складовою усебічної професійної підготовки студентів у вищих музичних навчальних закладах. «Методика викладання спеціальних дисциплін» сприяє розвитку у студентів педагогічних здібностей, педагогічного мислення, методичної компетентності.

Мета курсу – оволодіння студентами сучасними методами та формами викладання хорових дисциплін у передвищих фахових музичних навчальних закладах, виховання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо їх застосовувати у педагогічній діяльності.

«Методика викладання спеціальних дисциплін» є підсумковим предметом комплексної підготовки студентів до самостійної педагогічної діяльності та важливим етапом закріплення навичок, знань та умінь за період навчання у бакалавраті.

У наслідок вивчення дисципліни студент повинен:

Знати:

- специфіку викладання у середніх музичних навчальних закладах;
- основні методичні положення викладання предметів;
- методику добору вокально-хорової літератури у педагогічних цілях;

- педагогічний репертуар для роботи зі студентами різних курсів;
- принципи постановки диригентського апарату;
- методику проведення лекційних курсів, індивідуальних, практичних занять.

Вміти:

- скласти робочий план для учня, враховуючи принцип від простішого до складного та індивідуальні особливості учня;
- методично вірно скласти лекцію;
- творчо вирішувати проблеми навчання студентів.

Мати навички:

- надання професійної характеристики будь-якому хоровому твору, задіяному в процесі навчання;
- підбору навчального репертуару для студента;
- складання концертної програми будь-якого хору;
- вільного користування методичною, хрестоматійною літературою.

Даний курс лекцій є стислим викладом змісту дисципліни «Методика викладання спеціальних дисциплін». Курс лекцій у поєднанні з аудиторною та самостійною роботою сприятиме повноцінному охопленню дисципліни та допоможе у підготовці до залікового контролю.

До кожної теми, окрім тем 1 та 3, передбачена робота з навчальною та робочою програмами з відповідних дисциплін наданих базою практики – ПЦК «Хорове диригування» Харківського музичного училища ім. Б. М. Лятошинського. Слід зауважити, що перелік тем у програмах та змістове наповнення в кожному передвищому фаховому музичному навчальному закладі України може мати деякі відмінності. Проте, це не змінює загальне уявлення про мету, завдання та зміст дисципліни.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна складається з 2 змістових модулів, що містять 10 тем.

Змістовий модуль 1. Цикл індивідуальних дисциплін.

Тема 1. Основні положення курсу «Методика викладання спеціальних дисциплін».

Тема 2. Основні положення викладання «Диригування».

Тема 3. Структура уроку з диригування та методи його організації та проведення.

Тема 4. Методика проведення занять з «Читання хорових партитур».

Тема 5. Методика проведення занять з «Аранжування».

Змістовий модуль 2. Цикл лекційних та групових дисциплін.

Тема 6. Основні методичні принципи проведення лекційних курсів. Зміст, структура та типи лекцій. Методичні принципи проведення семінарських занять. Підготовка конспектів лекцій. Огляд методичної літератури.

Тема 7. Лекційний курс «Хорова література».

Тема 8. Лекційний курс «Хорознавство та методика роботи з хором».

Тема 9. Зміст та завдання курсів «Методико-виконавський аналіз», «Методика викладання хорових дисциплін», «Педагогічна практика».

Тема 10. Методика організації та проведення занять хорового класу. Специфіка роботи учбового хору. Організація практичної роботи з хором студентів хорового відділу.

ТЕМА 1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ КУРСУ «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН»

План.

1. Структура курсу.
2. Методика засвоєння дисципліни.
3. Огляд методичної літератури.

Література.

1. Гудкова Е. Методика преподавания хоровых дисциплин / Гудкова Е. – Т., 1987.
2. Егоров А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин / Егоров А. – Л., 1958. – 189 с.
3. Медынь Я. Методика преподавания дирижерско-хоровых дисциплин / Медынь Я. – М., Музыка, 1977. – 135 с.

Дисципліна «Методика викладання спеціальних дисциплін» є однією з профілюючих дисциплін, що визначає кваліфікацію випускника як викладача. Дисципліна дає основні знання про зміст, організацію, формах і методах ведення предметів спеціального циклу – «Диригування», «Читання хорових партитур», «Аранжування», «Хорознавство та методика роботи з хором», «Хорова література», «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару», «Методика викладання хорових дисциплін», «Педагогічна практика» та «Хоровий клас».

Курс спрямовано на теоретичну і методичну підготовку до роботи у передвищому фаховому музичному навчальному закладі. Передбачено лекційну форму викладення матеріалу та практичні завдання, мета яких – закріплення матеріалу на практичній основі. Матеріалом для підготовки практичних завдань є навчальні програми, навчальні плани дисциплін, які надаються базою з «Педагогічної практики» та безпосередньо педагогічні спостереження, набуті студентами під час проходження «Педагогічної практики».

Зміст тем розподілено на два блоки – цикл індивідуальних та лекційних дисциплін.

Велике значення для успішної організації навчального процесу має правильне планування навчальної роботи по кожній окремій дисципліні. Вивчення навчальних програм, індивідуальних робочих планів студентів передвищого фахового навчального закладу та робочих навчальних програм дисциплін розкриє особливості педагогічної роботи.

Навчальні робочі програми та плани, відповідно до навчальної програми, складаються педагогом, який викладає цей предмет. При раціональному розподілі навчального матеріалу по семестрах, слід визначити зміст і час проведення семінарських, практичних, контрольних занять. Слід пам'ятати, що години на ці заняття відводяться із загальної кількості часу (знайомство з навчальними програмами по хоровим дисциплінам для передвищих фахових закладів).

У роботі у середньому навчальному закладі є певна специфіка, пов'язана з віковими та психологічними особливостями молоді. Великого значення набуває розуміння цих процесів та розуміння індивідуальності учнів.

Велику роль в підвищенні ефективності процесу навчання відіграє і контроль засвоєння знань. Це так званий зворотний зв'язок, що несе інформацію від студента до педагога. Так, поточний контроль успішності створює можливість регулювати процес засвоєння знань, встановити наскільки планомірно він розвивається і якщо зустрічаються труднощі, які гальмують цей процес – допомагає вчасно вжити відповідних заходів для їх подолання. Поточний контроль необхідний і тому, що він організовує студентів, змушує їх займатися регулярно.

Проміжний контроль підсумовує накопичення знань за минулий період, що перевіряється шляхом контрольних, академічних концертів, тестового опитування, написання письмових робіт, ведення конспектів.

Творче ставлення до своєї педагогічної діяльності, фантазія і вигадка педагога, дозволяють зробити контрольні заняття важливим етапом в

навчальному процесі. Будь-який вид контролю оцінюється в балах за шкалою, прийнятою даним навчальним закладом. Питання оцінки має велике виховне значення. Необхідно щоб педагог виробив правильний критерій оцінки, основним показником якого повинна бути висока вимогливість, об'єктивність, строгість і справедливість.

Дуже відповідальним етапом в навчальному процесі є підсумковий контроль, на якому перевіряються знання учнів, а й виявляються переваги і недоліки методики викладання, якість роботи педагога. До підсумкового контролю учні осмислюють, систематизують отримані знання, повторюючи, закріплюючи і поглиблюючи їх. Тому необхідно дати учням правильну методику цієї підготовки, навчити їх раціонально і продуктивно використовувати час, вказати найбільш серйозні і важливі розділи курсу, що вимагають особливо великих зусиль для засвоєння.

Підводячи підсумки розгляду методів планування і контролю на диригентсько-хорових відділеннях передвищих фахових закладів, треба підкреслити, що саме вони є найважливішими факторами в організації всього навчального процесу, їх вивчення безсумнівно сприятиме більш успішному вирішенню виховних та освітніх завдань в підготовці кваліфікованих фахівців.

Серед основних методичних праць, що використовуються у курсі – відомі і авторитетні посібники Я. Мединя, О. Єгорова, О. Гудкової. Щодо конкретних дисциплін використовуються відомі роботи Л. Андрєєвої, Л. Безбородової, В. Живої, С. Казачкова та інших та хрестоматії з диригування та читання хорових партитур Л. Красотіної, О. Перунова, С. Полтавцева, І. Шелкова та інших.

ТЕМА 2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИКЛАДАННЯ «ДИРИГУВАННЯ»

План.

- 1. Принципи викладання курсу.*
- 2. Освіттовий зміст навчальної дисципліни*
- 3. Аналіз хрестоматій та репертуарних збірок по диригуванню.*

Література

1. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования / Л. Андреева. – Москва: Музыка, 1969. – 120 с. – (учебное пособие).
2. Ержемский Г. Психология дирижирования. Ержемский Г. – М., 1988. –
3. Живов В. Хоровое исполнительство / Живов В. – М., 2003. – Стр. 20-50.
4. Казачков С. От урока к концерту / С. Казачков. – К., 1990. – 289 с.
5. Колесникова Н. А. Основы теории и методики обучения дирижированию : учеб.- метод. пособие / Н. А. Колесникова ; Владим. гос. ун-т имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых. – Владимир : Изд-во ВлГУ, 2012. – 351 с.
6. Кустов Ю. О термине «ауфтакт» // Вопросы методики преподавания дирижерско-хоровых дисциплин в вузе культуры. – Л., 1985. – С. 57-65.
7. Мусин Н. Язык дирижерского жеста / Мусин Н. – М., 2006. – С. 69-143.

Заняття проводяться в індивідуальній формі. Об'єм курсу – 80 годин на рік на 1-3 курсах, по 2 години у неділю. 120 годин на рік на 4 курсі, по 3 години в неділю.

Провідна роль в навчанні професійним навичкам, у моральному вихованні учня належить педагогу з диригування. Запорукою успішної роботи є авторитет педагога, етика взаємин педагога і студента, творча атмосфера в класі.

Важливими принципами викладання курсу є:

- 1) Важливість правильної методики початкового етапу постановки диригентського апарату (м'язова свобода, пластичність диригентських рухів, тактування, послідовність вивчення диригентських схем, точність ауфтактів).
- 2) Методика навчання більш складним елементам диригентської техніки на старших курсах.
- 3) Роль спеціальних вправ у вирішенні різних технічних завдань.
- 4) Робота в класі з метрономом і камертоном.

У викладанні курсу важливо спиратися на досвід викладання диригування найбільших педагогів-хормейстерів, диригентів минулого і сучасності.

Задля цього необхідно вивчити коло методичної літератури з питань диригування, хрестоматій з диригування, збірників хорових творів, широко використовуваних в навчальній практиці.

На початку кожного семестру викладач складає індивідуальний план з диригування, що враховує індивідуальність кожного студента і ступінь його підготовки. Вимоги до репертуару в класах диригування: висока ідейно-художня цінність, різноманітність жанрів, стилів.

План коригується предметно-циклової комісією і затверджується на засіданні відділу. Протягом семестру план, на розсуд педагога, може коригуватися в залежності від просування студента.

Обов'язковою вимогою для всіх студентів є виконання мінімального плану по кількості пройдених творів в кількості 6 хорових творів.

У план 3-4 курсів можуть включатися (додатково за бажанням) два твори, вибрані студентом для практичної роботи (з ансамблем або дитячим хором).

У досліджуваному репертуарі повинні бути передбачені як твори вітчизняної та зарубіжної класики, так і обробки пісень народів світу.

У семестровому плані повинні бути передбачені:

- твори без супроводу;
- з супроводом;
- для різних складів хорів;
- твори гомофонно-гармонічного складу і з елементами підголоскової поліфонії;
- коло творів, по можливості, повинно охоплювати різні епохи, стилі і жанри, класику і сучасність, духовну і світську музику;
- особливої уваги потребує програма для підсумкового іспиту з диригування (2, 4, 6 семестри).

Поурочна робота будується на перевірці домашнього завдання та роботою над програмою, освоєнням технічних навичок.

В результаті домашньої підготовки студенту необхідно:

- виконати хорову партитуру (по нотах або напам'ять);
- вивчити напам'ять і заспівати партії досліджуваного твору;
- зробити усний аналіз твору;
- розповісти про творчість композитора і автора тексту.

Орієнтовний зміст навчальної дисципліни. До репертуару повинні бути включені твори вітчизняних і зарубіжних класиків, а також обробки народних пісень. В кінці 1, 3, 5, 7 семестрів проводиться академічний концерт, в кінці 2, 4, 6 проводиться іспит і включає в себе нижченаведені вимоги:

- диригування двома різними за характером творами, одне з яких а cappella, другий твір – з супроводом.
- гру напам'ять партитури без супроводу;
- спів голосів твору без супроводу (напам'ять);
- співбесіда, колоквіум;
- можливий показ творів для дитячого хору, дитячої пісні.

Оцінка виставляється за показниками контрольного уроку з урахуванням поточної успішності.

Короткий перелік програмних і залікових вимог з диригування включає:

Перший рік навчання – 1, 2 семестри.

Вимоги до диригентським умінь і навичок:

- освоєння розмірів 3/4, 4/4, 2/4 в творах спокійного характеру.
- звуковедення legato, non legato в помірному темпі, при динаміці p, mp, f, crescendo і diminuendo.
- твори в куплетній, двочастинній і нескладній тричастинній формі.

Другий рік навчання – 3, 4 семестри.

- поглиблення і вдосконалення отриманих навичок;
- вдосконалення техніки в різних характерах ведення звуку (штрихи staccato, marcato);

- твори зі змінними розмірами;
- зміни темпу;
- динамічні зміни, робота над фразуванням;
- фермата, що знімається і не знімається;
- показ неповного ауфтакту з різних долей такту;
- поділ функцій правої і лівої руки;
- диригування складніших творів відповідно до ступеня підготовки студента.

Підсумковий контроль будується аналогічно попередньому.

Третій рік навчання – 5 семестр.

Удосконалення умінь і навичок, отриманих на 2 курсі.

- включення в репертуар творів з елементами підголоскової поліфонії, робота над навичкою поділу функції правої і лівої рук;
- освоєння розмірів 6/4 і 6/8 по шестидольній і дводольній схемах;
- синкопований ритм;
- твори більшої форми, з ускладненою фактурою (в залежності від підготовки учня і його володіння фортепіано, від ступеня засвоєння попереднього матеріалу);
- алогічні зміни, тривалі уповільнення і прискорення;
- контрастна динаміка;
- вивчення несиметричних розмірів: п'ятидольні по п'ятидольній схемі; семидольні розміри по семидольній схемі; alla breve.

На контрольному уроці студент повинен:

- диригувати двома творами (без акомпанементу і з ним). Бажано виконання твору в розмірі 6/8 або 6/4.
- грати партитуру з концертмейстером на двох роялях (бажано) або грати партитуру a cappella.
- співати голосу в творі a cappella (напам'ять).
- співати голосу в партитурі з акомпанементом (по нотах).
- відповісти на питання комісії.

Оцінка виставляється з урахуванням поточної успішності.

Третій рік навчання – 6 семестр

За семестр необхідно освоїти 6 творів, в тому числі:

- диригування складніших творів, вдосконалення навичок, освоенних в попередніх семестрах.
- вивчення несиметричних розмірів: п'ятидольній по дводольній схемі, і семидольних по тридольній схемі (в більш швидких темпах).
- твори з елементами поліфонії.

Після закінчення 6 семестру проводиться підсумковий іспит, на якому студент повинен:

- виконати на фортепіано партитуру а cappella;
- диригувати двома творами (хором а cappella і твором з супроводом (більшої форми);
- співбесіда.

Четвертий рік навчання – 7, 8 семестри.

Поглиблення навичок, отриманих за трирічний період навчання.

Основна увага – твори розгорнутого характеру, великі форми, фрагменти оперних сцен.

На предметно-цикловій комісії затверджується програма державного іспиту з диригування хором.

Підготовка програми до вступу у вищий навчальний музичний заклад.

За рік вивчається 12 творів, по 6 творів в кожному семестрі, з них 2 твори державної програми і 2 твори для вступу до вузу. Принципи розподілу порядку показу даних програм в кожному середньому навчальному закладі носить різний порядок, обумовлений традиціями навчального закладу.

Студенти 4 курсу повинні активно залучатися до участі в диригентських конкурсах, які проводяться на відділах, також всеукраїнського та міжнародного масштабу.

Показ програми державного іспиту (диригування, гра партитури, спів голосів партитур двох творів напам'ять) є допуском до роботи з хором.

РЕПЕРТУАРНІ ЗБІРКИ

1. Андреева Л., Попов В. Хрестоматия по чтению партитур М., 1972.
2. Полтавцев И., Светозарова М. Курс чтения хоровых партитур.
3. Произведения для смешанного и женского хора / Сост. В. Соколов. – М., «Музыка», 1977.
4. Хрестоматия по дирижированию / укл. Красотина О. та ін. – Вип. 1, 2, 3, 4.
5. Леонтович М. Обробки українських народних пісень.
6. Лисенко М. Обробки українських народних пісень.
7. Хоры советских композиторов на стихи А. Пушкина / Сост. В. Суханов. – «Музыка», 1977.
8. Свешников А. Обработки народных песен для хора без сопровождения. М.: «Советский композитор», 1976.
9. Свиридов Г. Хоры без сопровождения. – М.: «Музыка», 1975.
10. Хоровая миниатюра / Сост. П. Левандо. – М.: «Музыка», 1976 – 1981.
11. Народные песни в обработке А. Егорова. – Л., 1975.
12. Поёт Московский камерный хор / Сост. А. Кожевников. – М.: «Советский композитор», 1980.
13. Птица К. Хрестоматия по дирижированию. Русские народные песни. – М.: «Музыка», 1987.
14. Заливухина З. Хрестоматия по дирижированию. – М.: «Музыка», 1970.
15. Даргомыжский А. Петербургские серенады. – М., 1970.
16. Рахманинов С. Шесть хоров. Соч. 15.
17. Римский-Корсаков Н. Сто русских народных песен. – М., 1945.
18. Танеев С. Вокальные сочинения. Т. 1-2. М., 1981.
19. Чесноков П. Литургия Иоанна Златоуста. – 1990.
20. Чайковский П. Литургия Иоанна Златоуста. – 1989.

ТЕМА 3. СТРУКТУРА УРОКУ З ДИРИГУВАННЯ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ

План.

1. Основні розділи уроку.
2. Роль навчально-педагогічного репертуару.
3. Організація та проведення уроку.

Література.

1. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования / Л. Андреева. – Москва: Музыка, 1969. – 120 с. – (учебное пособие).
2. Безбородова Л. Дирижирование : учеб. пособие / Л. Безбородова. – Москва, 1990. – 159 с.
3. Ержемский Г.Л. Психология дирижирования / Г. Ержемский. – М.: Музыка, 1988. – 78 с.
4. Ольхов, К. А. Теоретические основы дирижерской техники / К. А. Ольхов. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1984. – 160 с.
5. Птица К. Б. Очерки по технике дирижирования хором : Материал к курсу техники дирижирования / К. Б. Птица. – М.: Л.: Музгиз, 1948. – 160 с.
6. Сивизьянов А. С. Проблема мышечной свободы дирижера хора (начальное обучение) / А. С. Сивизьянов. – М.: Музыка, 1983. – 55 с.

Кожний урок з диригування має живу, відкриту форму – жодні стандарти не можуть охопити всю множину ситуацій, через які проходить студент під час навчання хоровому диригуванню. Мету і направленість уроку обирає педагог в залежності від ситуації.

Загальними фрагментами уроку з диригування є:

- перевірка домашнього завдання;
- гра та спів партитури;
- аналіз хорового твору;
- аналітична робота над хоровим твором;
- робота над диригентськими жестами;

- художньо-образне розкриття ідеї твору;
- завдання для самостійної роботи.

Головним мотивом вибору змісту уроку є навчальний репертуар. Саме на матеріалі хорових творів відбувається творчий контакт педагога і студента, розвивається диригентська техніка, виховується його музичний смак та формується творчий стиль.

Слід виокремлювати початковий, серединний і заключний етап у роботі на навчальним репертуаром.

Так, на першому етапі доцільно більше уваги приділяти усебічному аналізу хорового твору, грі партитури, співу партій, написанню анотації.

На серединному етапі проводиться робота над диригентським жестом, розвивається диригентська техніка, в залежності від навчальної програми з диригування додаються нові прийоми і жести. Хоровий твір Художня

На заключному етапі хоровий твір має предстати у повноцінному художньому представленні, де різні елементи роботи над твором представлено у комплексному та довершеному вигляді.

Згідно цих етапів обирається головна тематична направленість уроку.

Як вказує Л. Андрєєва, спів під час диригування є суперечливим моментом і цей прийом повинен добиратися згідно його мети – відчуття вокальної природи і синтез жесту і специфіки хорового співу. Прийом співу має застосовуватись епізодично. Повний супровід диригування співом є шкідливим для диригента, оскільки в цей час студент зосереджений виключно на власних відчуттях [2, с. 11].

Важливою складовою уроку є педагогічна мова викладача – зауваження і настанови слід говорити ясно, просто і стисло.

Щодо кожного студента необхідно дотримуватись чіткого плану професійного диригентського розвитку, працювати цілеспрямовано і систематично.

Дуже відповідальним етапом у навчальному процесі є контроль, що не тільки перевіряє знання студентів, але й виявляються переваги і недоліки

119394

методики викладання, якість роботи педагога. На підсумковому контролі учні осмислюють, систематизують отримані знання, повторюючи, закріплюючи і поглиблюючи їх. Необхідно дати учням правильну методику цієї підготовки, навчити їх раціонально і продуктивно використовувати час, вказати найбільш серйозні і важливі розділи дисципліни згідно курсам навчання, що вимагають особливих зусиль для засвоєння.

ТЕМА 4. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З «ЧИТАННЯ ХОРОВИХ ПАРТИТУР»

План.

1. *Мета і завдання дисципліни*
2. *Вимоги до знань і умінь студентів*
3. *Аналіз навчального матеріалу.*

Література.

1. *Андреева Л., Попов В. Хрестоматия по чтению хоровых партитур. – М., 1972. – 120 с.*
2. *Алексимова, М. М. Формирование навыков чтения с листа в процессе преподавания хоровых дисциплин / М. М. Алексимова // Совершенствование хорового образования в свете реформы высшей школы, Сб. ст. ГМПИ им. Гнесиных. – М., 1989. – Вып. 107. – С. 99-109.*
3. *Хрестоматия по дирижированию хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 1. – М., 1979. – 136 с.*
4. *Хрестоматия по дирижированию хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 2. – М., 1969. – 164 с.*
5. *Хрестоматия по дирижированию хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 3. – М., 1972. – 248 с.*
6. *Хрестоматия по дирижированию хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. – Ч. 4. – М., 1982. – 184 с.*
7. *Перунов О. Хрестоматия з читання хорових партитур / О. Перунов. – К., 1963. – 303 с.*

8. Полтавцев П., Светозарова М. Курс чтения хоровых партитур. – Ч.1, 2. – М., 1963, 1965
9. Шелков Н. Хрестоматия по чтению хоровых партитур / Н. Шелков. – Л., 1963. – 223 с.

Курс «Читання хорових партитур» входить в професійний цикл дисциплін спеціалізації «Хорове диригування». Викладається на 3 та 4 курсах. Рік навчання розрахований на 36 години (16 годин у першому семестрі та 20 годин у другому). Форма проведення – індивідуальні аудиторні заняття, по 1 годині на тиждень. Форма контролю – залік.

Мета дисципліни – найбільш повна, всебічна підготовка майбутніх фахівців, а саме:

- розширення музичного кругозору студентів;
- формування навичок самостійної роботи з репертуаром і вміння застосовувати його в подальшій хормейстерському роботі;
- вивчення специфічних прийомів гри хорової партитури на фортепіано.

Завдання дисципліни:

- оволодіння специфічними прийомами відтворення на фортепіано хорової партитури, використовуючи доцільні прийоми: аплікатурне легато, підміна пальців, педаль і напівпедаль, використання лівої педалі для створення відтінків піано.
- прищепити навички виконання на фортепіано хорових партитур різних жанрів і стилів без супроводу і з супроводом;
- навчити читати з листа на фортепіано партитури різної фактури і складності;
- прищепити навички транспонування хорових партитур (м.2, в.2, м.3, в.3);
- сприяти формуванню музично-образних уявлень, які допомагають осмисленню звучання як хорового твору в цілому, так і окремих його компонентів;
- сприяти широкому та різнобічному розвитку студента, виховання смаку і вміння визначати художню цінність хорових творів.

При вивченні даного курсу необхідні міжпредметні зв'язки з наступними дисциплінами: диригування, історія музики, гармонія, сольфеджіо, аналіз музичної форми, загальне фортепіано, сольний спів.

Контроль за роботою студентів здійснюється у формі контрольних уроків і заліку після закінчення шостого і восьмого семестру. Критерієм оцінки служать впевнене і виразне виконання хорового твору або його фрагмента з аркушу, підготовленого заздалегідь, читання з листа, транспонування, поєднання хорової партитури та супроводу.

Заняття індивідуальні: практичні заняття для освоєння виконавської частини дисципліни і теоретичні пояснення для освоєння загальних питань.

У процесі вивчення курсу «Читання хорових партитур» студент повинен набути навички аналізу хорових партитур, який повинен поєднуватися з практичним виконанням їх на інструменті. Програма курсу включає в себе основні теоретичні та методичні відомості з аналізу та виконання партитур.

В області музично-виконавської діяльності випускника дисципліна має на увазі загальномузичний розвиток; освоєння їм багатую і різнохарактерної музичної інформації через постійну і швидко зміну нових музичних сприймань, вражень; ґрунтуючись на принципах музичного мислення, сприяти процесу музичного пізнання.

В результаті освоєння дисципліни навчаться повинен знати:

- правила підбору аплікатури;
- прийоми користування педалями;
- основні стильові напрями в музиці;
- найбільш яскравих представників цих стильових напрямків і їх твори в жанрі хорової музики;
- основи будови хорових творів;
- особливості хорових складів.

Учень повинен вміти:

- застосовувати специфічні прийоми гри на фортепіано, максимально наближені до специфіки співу (аплікатурне легато, підміна пальців, педаль і напівпедаль, використання лівої педалі для створення відтінків піано);
- розглядати музичний твір як єдине художнє ціле розбиратися в структурі хорової партитури
- аналізувати музичний текст з точки зору вертикального і горизонтального співвідношення голосів
- вільно орієнтуватися в хоровій партитурі.

Учень повинен володіти:

- навичками читання різних ключів, спеціальних партитурних позначень;
- виразним, специфічним вокально-хоровим звуковидобуттям на фортепіано, виконанням всіх загальномузичних вимог (фразування, голосоведіння, динаміка, агогіка);
- умінням передавати на фортепіано особливості хорового звучання (цезури, пов'язані з вокально-хоровим диханням і фразою тексту, ланцюгове дихання, виразність басового голосу, виділення голосів, згідно їх теситурній напрузі тощо);
- читанням з листа на фортепіано хорової партитури відповідно до виконавських вимог.

Вимоги до 3 курсу:

- гра 2-3-х голосної партитури по нотах;
- вміння співати один голос, інші грати;
- читання з листа 2-х голосної партитури (2-строчний виклад);
- відомості про авторів музики, слів;
- знати термінологію, що стосується твору;
- віміти грати хорову партитуру з концертмейстером.

Вимоги до кінця 4 курсу:

- гра 3-4-хголосної партитури для однорідного хору і 4-голосної партитури для змішаного в 2-рядковому і 4-рядковому викладі по нотах;

- вміти співати голосу, інтонувати інтервальні і акордові послідовності по вертикалі;
- вміти грати партитуру, виключаючи з неї окремі голоси;
- вміти визначати тип і вид хору;
- вміти визначати діапазон і теситуру голосів;
- вміти відзначати особливості ладу та ансамблю;
- вміти визначати стиль і тематику хорового твору;
- вміти визначати форму і фактуру викладу;
- володіти знаннями про композитора, про його творчість;
- відомості про авторів тексту;
- знати термінологію, що стосується твору;
- вміти грати хорову партитуру з концертмейстером.

Приблизний репертуар (3 курс).

1. Греческая народная песня «Где ты, колючко».
2. Русская народная песня «Я вечер в лужках гуляла».
3. Словацкая народная песня «Певчая птичка».
4. Литовская народная песня «Пион».
5. Польская народная песня «Висла», «Речка».
6. Х. Кальюсте, К. Корзен «Все на качели».
7. М. Ипполитов-Иванов «В разлуке с Родиной».
8. Болгарская народная песня «Путь в горах».

Приблизний репертуар (4 курс).

1. М. Леонтович «Дударик». Щедрик. Ой, з-за гори кам'яної. Козака несуть.
Мала мати одну дочку. Пряля. Піють півні.
2. О.Степовий. Ой, літає соколонько.
3. А. Свешников, Б. Белоусов «Гаснет вечер».
4. Ю. Чичков, Л. Васильева «Луч солнца».
5. Финская народная песня «Серая птичка».
6. Б. Сметова, Й. Сладек «Моя звезда».
7. Ц. Кюи, И. Белоусов «Гроза».

8. А. Алябьев, П. Ершов «Песня о молодом кузнеце».
9. Смоленский напев «И ходит Ванька».
10. М. Ипполитов-Иванов, М. Лермонтов «Сосна».
11. Немецкая народная песня «Липы снова цветут».
12. Шведская народная песня «Веселый путешественник».
13. Русская народная песня «Повянули-повянули».
14. Белорусская народная песня «Неман».
15. Р. Шуман «Домик у моря».
16. А. Флярковский, В. Татаринев «Осинка-грустинка». «Клен».
17. Б. Снетков «Море спит».
18. К. Проснак «Море».
19. П. Чайковский «Ночевала тучка».
20. Ф. Медельсон «Лес».

ТЕМА 5. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З «АРАНЖУВАННЯ»

План.

1. Мета і завдання дисципліни.
2. Зміст курсу.
3. Методичні рекомендації з дисципліни.

Література.

1. Ивакин М. Хоровая аранжировка / М. Ивакин. – М., 1980. – 217 с.
2. Живов В. Хоровое исполнительство / В. Живов. М., 2003. С. 89-106.
3. Копытман М. Хоровое письмо / М. Копытман. – М.: Совет. композитор. 1971. – 200 с.
4. Ленский А. Искусство хоровой аранжировки / А. Ленский. – М., 1980. – 344 с.
5. Лиценко И. Практическое руководство по хоровой аранжировке / И. Лиценко. – М., 1962. – 135 с.
6. Медынь Я. Методика преподавания дирижерско-хоровых дисциплин / Я. Медынь. – Москва, 1978. – 135 с.

7. Ушкарев А. Ф. *Основы хорового письма: учебник. 2-е изд.* А. Ф. Ушкарев. – М., Музыка, 1986. – 232 с.

Курс вивчається на 4 курсі. *Загальна кількість годин – 36 год на рік, 16 годин у 1 семестрі та 20 годин у 2 семестрі. 1 година на тиждень. Форма контролю – залік.*

Метою курсу є розвиток творчого мислення студентів-хормейстерів, оволодіння прийомами хорового письма, вивчення хорового репертуару, надбання навичок щодо аранжування хорових творів – адаптації хорової партитури для різних складів та колективів з різними виконавськими можливостями.

Основним із завдань є виховання у студентів дбайливого ставлення до оригіналу як музичного так і словесного.

Дисципліну слід викладати творчо, аби привити зацікавлення студентів та мотивувати їх до самостійної роботи над адаптацією хорового репертуару.

Методи ведення курсу: виклад теоретичних відомостей про принципи перекладень того чи іншого виду; знайомство з різними типами хорового письма на основі аналізу хорових творів; пояснення домашнього завдання і перевірка його з аналізом щодо переваг та недоліків.

Основна форма занять – індивідуальна. Можливе використання групових занять на початку курсу (у вигляді настановчих лекцій для повідомлення основних положень).

Самостійне домашнє виконання письмових завдань – вирішальна роль в оволодінні навичками аранжування. Також слід звертати увагу на грамотність і акуратність запису хорової партитури, гру її на фортепіано.

Слід зауважити, що варіантів перекладення і обробок одного і того ж музичного твору можна зробити багато, і всі вони будуть відмінними. Цей факт слід враховувати при оцінюванні студентських письмових робіт. Необхідно враховувати як вірність гармонічного викладу так і творчу складову письмових робіт.

Рекомендується проводити практику різних способів перекладень, що дасть можливість знайти найкраще рішення цієї задачі.

Велике художнє та початкове значення має репертуар для аранжування. Це мають бути кращі та відомі зразки хорової музики, добрані за принципом художньої доцільності.

Типи хорових творів для аранжування з урахуванням їх різновидів: перекладення одного хору а cappella на інший; перекладення вокального твору з інструментальним супроводом для виконання хором; перекладення інструментальної музики для хору; перекладення творів з простими елементами поліфонії.

До цього слід додати, що не кожний музичний твір підлягає аранжуванню для хору. На те є ряд причин: складна фортепіанна або оркестрова фактура; особливості поетичного тексту; складна партія соліста в романсах тощо.

Обробка народної пісні в курсі «Хорова аранжування» є самим змістовним в творчому відношенні завданням. За своєю складністю наближається до композиторської творчості і тому у передвищих фахових навчальних закладах не вивчається.

Типовий розподіл навчального матеріалу за курсами:

1. Перекладення хорових партитур для різних складів хору (VII семестр).
2. Перекладення сольних вокальних творів для різних складів хор (VII семестр).
3. Перекладення вокальних творів для соліста і хору (VIII семестр).

Бажано, аби студенти мали можливість реалізувати свої роботи або їх фрагменти з навчальним хоровим колективом (як правило, з лабораторним хором або хором з педагогічної практики). Це буде стимулювати цікавість як студентів, так і всього колективу до процесу аранжування.

Основна навчально-методична література з хорового аранжування – роботи з основ хорового письма Ю. Копитмана, А. Ушкарьова, з методики аранжування І. Лиценко, Я. Мединя, О. Єгорова, М. Івакіна.

ТЕМА 6. ОСНОВНІ МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІВ

План.

1. *Зміст, структура та типи лекцій.*
2. *Методичні принципи проведення семінарських занять.*
3. *Підготовка конспектів лекцій.*
4. *Огляд методичної літератури.*

Література:

1. *Алексеев М. Как читать лекцию в разных аудиториях / М. Алексеев. – М., 1979. – 55 с.*
2. *Егоров А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин / А. Егоров. – Л., 1958. – 189 с.*
3. *Гудкова Е. Методика преподавания хоровых дисциплин (лекционные курсы) / Е. Гудкова. – Т., 1987.*

Викладання лекційних курсів – дуже серйозна і відповідальна частина навчального процесу. Лекційним методом ведеться викладання дисциплін «Хорознавство і методика роботи з хором», «Хорова література», МВАПД, МВХД.

Ці дисципліни мають велике значення у професійній підготовці фахівців хорового мистецтва.

Складність викладання лекційних курсів полягає в необхідності комплексного підходу, який проявляється в єдності загальноосвітніх і виховних функцій всіх форм і методів навчання.

Важливою стороною викладання лекційних курсів є актуальність - узагальнення знань на рівні сучасного стану науки, останніх її досягнень, постійне вдосконалення і оновлення навчального матеріалу.

Все це вимагає від педагога, провідного лекційні курси, глибоких знань не тільки в області дисципліни, а й в суміжних областях науки і мистецтва, так само і високого рівня лекторської майстерності.

Структура лекції:

- план – основні питання лекції;
- вступна частина – зв'язок з минулою лекцією, вступ до теми;
- виклад основних положень з акцентованими висновками за кожним окремо;
- підбиття підсумків - загальний висновок;
- домашнє завдання.

Лекція будується на принципах *системності, інформативності, наочності, зрозумілості (доступності)*.

Експериментально встановлено, що слухач зазвичай може запам'ятати і відтворити не більше 5-9 одиниць інформації. Тому на лекції доцільно аналізувати не більше 5 основних питань. Що ж стосується кількості рис аналізованих явищ, то тут слід обмежуватися максимальним числом 9, що є межею короткотермінового запам'ятовування. Однією з важливих рис лекторської майстерності варто вважати уміння викладача використовувати в лекції оптимальну кількість змістових, відомих раніше і нових відомостей, зокрема цифрових.

Основні типи лекцій: навчально-програмні (загальний систематичний лекційний курс), вступні, оглядові, настановні.

Основні форми лекційного методу: лекція-монолог, лекція-бесіда.

Дані типи і форми лекцій не вичерпують усього різноманіття лекційного методу.

Вступна лекція є початковим етапом опрацювання нової дисципліни навчального плану. Завдання такої лекції полягає в тому, щоб розкрити структуру курсу, особливості його вивчення, місце нової навчальної дисципліни у системі професійної підготовки студентів, її актуальність і важливість у їх майбутній професійній діяльності. Та головне у підході до лекції цього виду - зацікавити студентів змістом навчальної дисципліни, сформувати у них інтерес до неї. Читання вступної лекції вимагає від викладача значного емоційного піднесення, натхнення, образності. Важливо захопити

студентів не лише змістом навчального матеріалу, а й викликати інтерес до себе як до викладача, особистості.

Тематичні лекції – їх призначення полягає в розкритті певної теми навчальної дисципліни, пояснення студентам інформації, що має бути ними осмислена, засвоєна і використана в ближній перспективі на практичних заняттях, а в далекій перспективі - у майбутній фаховій діяльності. За способом викладу навчального матеріалу можна виокремити такі види лекцій: проблемні лекції; лекції - візуалізації; лекції - консультації; бінарні лекції; лекції - бесіди; лекції - дискусії; лекції із заздалегідь запланованими помилками; лекції з аналізом конкретних ситуацій; лекції - конференції; лекції - прес-конференції.

На сучасному етапі особливо важливим є творче ставлення педагога до відбору навчального матеріалу, вміння серед численних нових, але в основному, часткових явищ виявити і включити в лекцію найбільш істотне, проблемно-важливе.

У лекції не повинно бути нічого зайвого, малоістотного, що приховує основний сенс. Кожна лекція повинна поглиблювати знання учнів, збагачувати їх кругозір.

Мова лекції повинна бути літературною, ясною і точною, простою, конкретною, лаконічною і образною.

Конспектування методичної літератури є обов'язковим. У зв'язку з цим, необхідно студентів ознайомити з різними видами конспектів:

1. Плановий конспект (план-конспект). Спочатку пишеться план, далі в міру потреби «нарошуються» окремі пункти плану. Допомагає при підготовці до усним повідомленням. Після закінчення часу за таким конспекту важко відновити зміст матеріалу.
2. Текстуальний конспект – це монтаж цитат.
3. Тематичний конспект – короткий виклад однієї теми.
4. Вільний конспект. Вільні формулювання і цитати.

Конспекти різних людей відрізняються, оскільки у кожного свій запас інформації, свій «тезаурус», який впливає на зміст конспекту. Чужі конспекти

виявляються «марними». На конспекті лежить печать індивідуальності тієї людини, яка його склала.

Форми контролю – залік, екзамен. Передбачено перевірку ведення конспекту.

ТЕМА 7. ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС «ХОРОВА ЛІТЕРАТУРА»

План.

1. *Зміст дисципліни.*
2. *Методика організації і проведення.*

Література:

1. Андрос Н., Дженков В., Семененко Н. *Українська хорова література*. Ч. 1. К. : Музична Україна, 1985. – 100 с.; Ч. 2. К. : Музична Україна, 1986. – 135 с.
2. Гулеско И. *Хоровая литература* / И. Гулеско. – Х., 1991. – 99 с.
3. Дмитриевская К. *Русская советская хоровая литература* / К. Дмитриевская. – М., 1974. – 128 с.
4. Живов В. *Хоровое исполнительство* / В. Живов. – М., 2003. – 363 с.
5. Леонтьева О. *Западно-европейские композиторы середины XX века*. М.: 1960.
6. Локишин Д. *Зарубежная хоровая литература* / Д. Локишин. – Москва, 1966. – Вып. 1, 2, 3.
7. Пархоменко Л. *Українська хорова література* / Л. Пархоменко. – К. : Наук. думка, 1979. – 218 с.
8. Усова И. *Хоровая литература* / И. Усова. – Москва, 1988. – 208 с.
9. Хакимова А. *Хор а-капелла (историко-эстетические и теоретические вопросы жанра)* / А. Хакимова. – Т., 1992. – 135 с.

Курс вивчається на 3 році навчання, розрахований на 72 години на рік, по 2 години на тиждень. Підсумковий контроль – екзамен. Розподілення тематичних блоків можуть відрізнитись у кожному навчальному закладі.

Переважно, розподілення тем виглядає так: V семестр – «Українська хорова література» 32 години, VI семестр – «Зарубіжна хорова література», 40 годин.

«Хорова література» є одним з найбільш важливих курсів серед дисциплін циклу професійно-практичної підготовки в середніх навчальних музичних закладах.

Методи і форми викладання. Основний метод – лекційний. У лекціях необхідно розкрити наступність у розвитку хорового мистецтва, взаємозв'язок народної і професійної творчості, здійснювати тісні міжпредметні зв'язки з іншими спеціальними дисциплінами, а також з предметами суміжних видів мистецтв. Необхідно систематично збагачувати лекційний курс новими матеріалами, включати твори, створені в останній період.

Важливим розділом у вивченні дисципліни є практика аналізу музичних творів. Студентам необхідно надати план аналізу музичного твору та методику аналізу.

У роботі над змістом лекції треба враховувати знання учнів і студентів, придбані ними при проходженні курсів історії музики та виключити дублювання матеріалу лекції з іншими курсами з історії музики.

Типовим змістом курсу є історія української хорової музики, західноєвропейська хорова музика від середньовіччя до XXI століття, російська хорова музика.

Методичне забезпечення курсу: наявність нотного, відео та аудіо матеріалу; прослуховування творів з коментарями викладача; використання ілюстрацій з фонду художнього мистецтва.

Значення самостійної роботи над матеріалом курсу: читання фахової та відповідної художньої літератури; конспектування певних фрагментів; прослуховування та аналіз хорових творів.

Педагог повинен навчити студентів самостійно працювати з літературою і аналізувати хорові твори, самостійно розширювати і поповнювати знання, отримані на лекціях (відвідування хорових концертів, оперних вистав тощо).

Можуть бути застосовані такі форми роботи, як семінари, колоквіуми, тести, що стимулюють самостійну роботу студентів.

Необхідною формою самостійної роботи є підготовка студентами доповідей. Самостійне повідомлення (набагато в більшій мірі, ніж участь у загальному семінарі) допоможе виробити майбутньому педагогу і керівнику хору вміння донести до членів колективу суті змісту твору, його художні та виконавські особливості.

Детально ознайомитись зі змістом дисципліни можна у навчальній програмі та робочій програмі з бази практики з курсу «Педагогічної практики». Основними підручниками з дисципліни є роботи Д. Локшина, І. Усової, Л. Пархоменко, підручник колективу авторів Н. Андрос, В. Дженкова, Н. Семененко, та інших.

ТЕМА 8. ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС «ХОРОЗНАВСТВО ТА МЕТОДИКА РОБОТИ З ХОРОМ»

План.

1. *Мета і завдання курсу.*
2. *Зміст курсу.*
3. *Форми викладення матеріалу курсу.*

Література.

1. *Живов В. Исполнительский анализ хорового произведения / В. Живов. – М., 1987. – 135 с.*
2. *Живов В. Л. Хоровое исполнительство. Теория. Методика. Практика / В. Л. Живов. - М., 2003. – 272 с.*
3. *Коловский О. Анализ хоровой партитуры // Хоровое искусство. Л., 1967. – С. 20-42.*
4. *Смирнова Т. А. Хорознаводство (історія, теорія, методика) / Т. А. Смирнова // Навчальний посібник. – Харків: ХНПУ, 2000. – 179 с.*

Курс вивчається на 3 курсі, розрахований на 72 години на рік, 32 у 1 семестрі та 40 годин у 2 семестрі, по 2 години на тиждень. Підсумковий контроль – екзамен.

Хорознавство – теоретичний розділ хорової культури, змістом якого є теоретичне і методичне узагальнення досвіду хорової творчості, виконавства і хорової педагогіки.

Курс «Хорознавство та методика роботи з хором» уявляє собою елементарний рівень занурення в питання теорії хорового виконавства. Перелік тем для вивчення може бути скоректований у кожному окремому навчальному закладі, проте існує стандартне коло питань, які повинні бути засвоєними.

По вивченню курсу студенти повинні отримати повну картину питань, пов'язаних з будовою голосового апарату, особливостей хорових голосів, типу і виду хору, питань строю, ансамблю, дикції, динаміки, темпу, метроритму, елементів художньої виразності в хоровому мистецтві, вокальної роботи з хором і методів проведення розспівування, методів роботи над хоровим твором, навчитися складати план роботи над хоровим твором, скласти уявлення про розвиток світового хорового мистецтва та стан хорового виконавства, давати настройку від камертона тощо.

Основний метод викладання курсу – лекційний. Для засвоєння певних тем щодо методики роботи з хором, доцільно застосовувати практичні заняття з ансамблем на базі навчальної групи.

Доцільніше використовувати метод начитування матеріалу та залучати до конспектування певних фрагментів методичної літератури. У межах курсу передбачено контрольні та семінарські заняття, усну і письмову форми контролю.

Зміст і структура лекційних занять: виклад основного матеріалу; освітлення теоретичних положень зі спеціальної літератури на лекціях; залучення музично-ілюстративного і наочного матеріалу; практична робота.

Студентам необхідно надати план аналізу хорового твору – обов'язкове коло питань для цілісного аналізу хорового твору (музично-теоретичного,

вокально-хорового, виконавського). Знання, отримані в межах курсу, студенти повинні застосовувати у роботі над анотаціями хорових творів з курсу «Диригування», «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару» та інших дисциплін.

Основною літературою для студентів є праці П. Чеснокова, К. Пігорова, В. Красношокова, Г. Дмитревського, В. Самаріна. Питання методики викладання курсу «Хорознавство та методика роботи з хором» викладено у роботах О. Єгорова, Я. Мединя.

Теоретичний і практичний матеріал курсу є основою Державного іспиту «Хорознавство та методика роботи з хором» у передфахових музичних навчальних закладах.

ТЕМА 9. ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ КУРСІВ «МЕТОДИКО-ВИКОНАВСЬКИЙ АНАЛІЗ», «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН», «ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА»

План.

1. *«Методико-виконавський аналіз» – підготовка до практичної роботи хормейстера.*
2. *«Методика викладання хорових дисциплін» – теоретичне узагальнення набутих знань.*
3. *«Педагогічна практика» – основи практичної діяльності студентів.*

Література.

1. *Андрос Н. та ін. Українська хорова література. Вип. 1, II. – К.: 1981, 1986.*
2. *Верещакіна О., Холодкова Л. Музика для дітей / Історія української музики ХХ століття. – Київ: Освіта України, 2008. – 268 с.*
3. *Демчишин М. Методика музичного аналізу вокально-хорових творів / М. Демчишин. – К.: 1996. – 132 с.*

4. Дмитриевская К. Русская советская хоровая литература / К. Дмитриевская. – М., 1974. – 128 с.

5. Леонтьева О. Западно-европейские композиторы середины XX века / О. Леонтьева. – М.: 1960.

Курси «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару», «Методика викладання хорових дисциплін» та «Педагогічна практика» знаходиться у тісному зв'язку з дисциплінами хорового циклу, такими як хорознавство, хорове диригування, хоровий клас, практика роботи з хором, хорове аранжування та музично-теоретичним циклом – музичною літературою, сольфеджіо, гармонією. Разом вони забезпечують підготовку молодшого спеціаліста компетентністями викладача.

Курс «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару» розрахований на 2 семестри (VII – 16 годин, VIII – 20 годин), 36 практичних годин.

Мета дисципліни «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару»:

- підготувати студентів до самостійної педагогічної діяльності з дитячим хоровим колективом різних форм його організації (хор ДМШ, хорове відділення ДШМ, хорова студія, хор в СЗОШ);
- суттєво розширити знання педагогічного репертуару, необхідного для виконавської та педагогічної хорової діяльності на найкращих зразках української та світової спадщини;
- допомогти у вихованні художнього смаку та загальної культури; навчитися розбиратися в художній цінності того чи іншого твору при підборі репертуару.

Основні завдання дисципліни «Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару»:

- отримати цілісне уявлення про дитячу хорову літературу;
- вивчити творчість видатних дитячих хорових композиторів різних творчих шкіл;

- ознайомитися з різними жанрами дитячої хорової музики; ознайомитися з дитячим хоровим виконавством, як минулого, так і сучасного, а також з методичними розробками у сфері дитячого хорового виконавства та вокального виховання дітей;
- оволодіти основними методами аналізу хорових творів та професійною термінологією;
- навчитися плануванню, складанню репертуару, як для навчальних занять, так і для концертного виступу дитячого хорового колективу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати творчість композиторів, що працюють в напрямку дитячої вокально-хорової музики; основні жанри дитячої вокально-хорової музики; принципи підбору хорового репертуару за віковими категоріями; методи та прийоми роботи у дитячому хорі. Студенти повинні вміти на професійному рівні виконувати твори педагогічного репертуару; на практиці відбирати високохудожній та доступний репертуар для дітей різного віку; давати характеристику хорової творчості того чи іншого композитора; використовувати на практиці творчий підхід до вирішення проблем вокально-хорової технології. По завершенню курсу студенти також повинні володіти навичками теоретичного та виконавського аналізу дитячих хорових творів та навичками самостійної роботи над музичним твором.

Типова програма складається з наступних розділів: Вступ; Західно-європейська дитяча хорова література; Українська дитяча хорова література; Зарубіжна дитяча хорова література.

Заняття проводяться у груповій формі, використовується поєднання лекційного методу з практичним (слухання музики в запису, ілюстрації викладача або студентів, слуховий та письмовий аналіз, відвідування концертів провідних дитячих хорових колективів міста).

Для більш глибокого засвоєння предмету і розвитку творчих навичок передбачена самостійна робота. Обсяг часу на самостійну, передбачений навчальним та робочим планом що включають підготовку доповідей,

самостійне опрацювання наукової та навчальної літератури, перелік дитячих хороших творів для вивчення та ілюстрації на практичних, семінарських заняттях та самостійної роботи, приблизні теми рефератів.

Студентам необхідно надати схему аналізу твору для дитячого хору.

Під час вивчення навчальної дисципліни студент знайомиться з різноманітним педагогічним репертуаром. Головним критерієм підбору дитячих пісень є їх ідейний зміст і художня цінність.

Зміст курсу дозволяє студентам більш свідомо, професійно та творчо підходити до занять з педагогічної практики, використовуючи отримані знання.

Окрім хороших творів, спеціально написаних для дитячого складу, доцільно включити деякі найбільш владі переклади мішаних хорів і аранжування творів інших жанрів (наприклад, сольних вокальних творів, інструментальних п'єс тощо), які стали популярними у виконавській практиці дитячих хороших колективів та юнацьких хорів.

*Навчальний курс «Методика викладання хороших дисциплін»
Розраховано на один семестр (I семестр), 16 тижнів; 2 години на тиждень;
практичних – 36 годин.*

Дисципліна «Методика викладання хороших дисциплін» передбачає вивчення теоретичних основ музичного виховання та дитячого хорошого виконавства, ознайомлення з різними формами і методами хорошої роботи з дітьми. Даються поняття о різноманітних формах масового музичного виховання дітей. Музичне виховання дітей розглядається як єдиний комплекс шкільних та позашкільних форм роботи (у музичних школах, школах естетичного виховання, хороших студіях та інших дитячих та юнацьких хороших колективах).

Мета навчальної дисципліни – підготувати висококваліфікованого керівника хору, що володіє методикою роботи з різновіковими хорошими колективами.

Основні завдання курсу: ознайомлення студентів з методичними основами роботи з хором, а також іншими хорошими дисциплінами; розширення

музичного кругозору, ознайомлення з кращими зразками української та світової музики, творами сучасних композиторів; знайомство з творчістю кращих хорових колективів.

Результаті вивчення дисципліни студент повинен: знати основи вокальної роботи з дитячим хором; володіти різними методиками викладання хорових дисциплін (методики К. Орфа, Ж. Е. Далькроза, В. Ємельянова, Д. Огороднова, Г. Струве, В. Кірюшкіна, Д. Кабалевського та ін.); знати психологію дітей.

Всі придбані знання та навички мають бути застосовані в роботі з педагогічної практики, яка починається на IV курсі навчання. Практичний матеріал курсу «Методика викладання хорових дисциплін» є складовою частиною Державного іспиту «Основи педагогічної майстерності».

У Тематичний план курсу входять такі питання, як хоровий клас та принципи його організації, формування репертуару, методика розучування пісні, робота над строем, ансамблем, хор хлопчиків, вокально-хорові вправи для дітей, хорове сольфеджіо, розвиток гармонічного слуху та багатоголосного співу, метро-ритмічного чуття, вокально-співацьке виховання в дитячому хорі, принципи організації і роботи вокального ансамблю, методичні системи вокального виховання, основи диригування та хорознавства у ДМШ, позакласні та позашкільні форми дитячого музичного виховання.

Згідно навчального плану «Педагогічна практика» проводиться у VII-VIII семестрах. 34 практичні години, по 1 годині на тиждень.

Навчальну дисципліну «Педагогічна практика» тісно пов'язано зі спеціальними дисциплінами. Під час проходження курсу студенти мають можливість застосувати набуті знання з хоровим колективом початкового спеціалізованого музичного (мистецького) навчального закладу.

Мета курсу – підготовка до самостійної професійної діяльності. До головних завдань відносяться такі, як: формування професійних знань, умінь і навичок роботи з хором; засвоєння практичних методів роботи з хором, напрацювання навичок складання репертуару; організація концертно-

виконавської діяльності; розвиток диригентської та педагогічної майстерності; формування навичок використання у практичній роботі теоретичні знання з циклу спеціальних дисциплін; розвиток творчого підходу до педагогічної діяльності.

Базою практики може бути музична школа, школа естетичного виховання, самодіяльний дитячий хор, загальноосвітня школа тощо. За кожним студентом закріплюється певний репертуар, хорова група, урок-репетиція проводяться раз на тиждень по 1 годині. Підсумком практики є виступ у звітному концерті з колективом практики. Поруч з цим, студенти – практиканти залучаються до пасивної практики (участь у тематичних концертах, фестивалях, конкурсах тощо).

Вимоги до діяльності студента під час практики: навчитись підбирати репертуар згідно вікових особливостей; проводити уроки-репетиції впродовж року; складати план заняття; знати напам'ять свій репертуар (диригентська партитура, голоси, гра на фортепіано); забезпечувати партитури для роботи; аналізувати проведений урок.

Під час уроку практики студент повинен: робити історико-стилістичний, музично-теоретичний, вокально-хоровий аналіз творів свого репертуару; розподіляти репетиційний час; застосовувати різні форми репетицій; працювати над усіма елементами хорової звучності та музичної виразності; зрозуміло та чітко ставити завдання та вимоги учням хору; спілкуватися на високому етичному рівні.

До самостійної роботи студентів з практики передбачено: розробка плану заняття, ведення щоденника практиканта, вивчення хорових творів, музичний і вокально-хоровий аналіз, робота з методичною літературою.

Керівництво практикою здійснюється педагогом-консультантом. Головне завдання керівника практики – надання методичної та практичної допомоги студентам-практикантам. Керівник практики має організувати роботу практики; надавати студентам консультації, здійснювати контроль процесу практики, аналізувати проведені уроки; виховувати інтерес та творче

ставлення до роботи педагога-хормейстера, повагу до учнів, почуття відповідальності, вміння критично осмислювати свою творчу роботу.

ТЕМА 10. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ХОРОВОГО КЛАСУ. СПЕЦИФІКА РОБОТИ УЧБОВОГО ХОРУ. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ХОРОМ СТУДЕНТІВ ХОРОВОГО ВІДДІЛУ

План.

1. Роль дисципліни у вихованні хормейстерів.
2. Принципи будови курсу «Хоровий клас».
3. Специфіка роботи учбового хору.
4. Організація практичної роботи з хором.

Література.

1. Дмитревський Г. О. Хорознавство і керування хором : елементарний курс / Г. О. Дмитревський. – Київ : Держ. вид-во образотв. мистец. і муз. літ., 1961. – 96 с.
2. Краснощеков В. Вопросы хороведения / В. Краснощеков. – М.: Музыка, 1969. – 300 с.
3. Медынь Я. Методика преподавания дирижерско-хоровых дисциплин / Я. Медынь. – М. – 135 с.
4. Ольхов К. Вопросы теории дирижерской техники и обучения хоровых дирижеров / К. Ольхов. – Л., 1979. –
5. Хазанов А. Как разучивать произведение с хором // Работа в хоре. М., 1960.
6. Чесноков П. Хор и управление им / П. Чесноков. – М.: Музгиз, 1961. – 240 с.
7. Пигров К.К. Работа в хоре / К. К. Пигров. – М., 1964. – 220 с.
8. Живов В. Л. Хоровое исполнительство. Теория. Методика. Практика / В. Л. Живов. – М., 2003. – 272 с.

9. Пльин В. *Значение хорового класса в развитии навыков самостоятельной работы студента. В кн.: Вопросы методики преподавания дирижерско-хоровых дисциплин в вузе культуры.* – С. 17-21.

10. Казачков С. *От урока к концерту* / С. Казачков. – К., 1990. – С. 262-333.

«Хоровий клас» займає центральне місце в професійній підготовці студентів і передбачає розвиток навичок в обсязі, необхідному для професійної практичної і педагогічної діяльності хормейстера. Виходячи із завдань хорового класу, формуються вимоги по інших навчальних дисциплін музичного циклу.

Мета курсу: виховання учнів в дусі традицій академічного хорового співу; виховання і навчання студентів професійних навичок з управління хором за допомогою практичної роботи з колективом навчального хору.

Завдання курсу: оволодіння учнями навичками хорового співу а cappella з опорою на принципи вокального інтонування, сформульовані П. Чесноковим і К. Пігровим; оволодіння учнями навичками ансамблевого хорового виконавства; розвиток навичок стилістичного аналізу партитури (вміння правильно визначити стиль, і в зв'язку з результатом, вибрати відповідну манеру виконання); розширення музичного кругозору, ознайомлення учнів зі світовим хоровим репертуаром; розвиток умінь реалізовувати свої теоретичні знання, а також набуті вміння та навички в практичній роботі з хором.

Хоровий клас вивчається студентами протягом 2-4 курсів. На 1 курсі «Хоровий клас» не включений в програму через вікові фізіологічні особливості голосового апарату студентів. *Загальна кількість на рік – 288 годин, по 6 годин на тиждень. У деяких навчальних закладах в навчальному плані присутнє виокремлення із загальної кількості годин на лабораторний хор, розрахований на 72 години, по 2 години на тиждень.*

Навички хорового співу, необхідні для професійного комплексу хормейстера, набуваються тільки через безпосередню участь у роботі хорового класу. Матеріалом навчання є хоровий репертуар, підібраний з урахуванням принципів художньої доцільності та універсалізму, репетиційний процес,

концертні виступи, споглядання роботи педагога-керівника та практична робота з хором.

Хоровий клас має провідне значення у оволодінні вокально-хоровими навичками:

- ансамблю (його видів – ритмічного, темпового, динамічного, тембрового, дикційного як всередині хорової партії, так і між усіма партіями хору, супроводом або солістом);
- строю (вміння чисто інтонувати, утримувати вихідну тональність, вміння інтонаційно ансамблювати з іншими співаками, вміння чути і при співі правильно інтонаційно «вбудовувати» інтервали і акорди, що виникають в одночасному звучанні декількох або всіх партій хору);
- хорового ансамблевого виконавства (вміння читати і вірно виконувати всі динамічні, гармонічні, вокальні, штрихові особливості партитури тощо);
- вміння розрізнати різноманітні стильові особливості хорового твору та відтворювати їх вокально.

Великого значення має репетиційний процес у хоровому класі – саме на репетиціях, в процесі технічної та творчої роботи студенти поступово оволодівають необхідними навичками і вдосконалюють їх постійним застосуванням в роботі над репертуаром.

Найважливішу роль у формуванні молодих хормейстерів відіграє робота керівника хорового класу, спостерігаючи за яким майбутні фахівці отримують практичні уроки майстерності. Постійна робота керівника визначає розвиток колективу навчального хору і формує технічні та художні параметри виконавського стилю.

Професійні вимоги щодо керівництва хоровим класом: інформування про завдання та зміст роботи хорового класу; розв'язання питань організації занять, дисципліни; встановлення і слідування критеріям оцінювання роботи студентів; підбір вокально-хорових вправи по оволодінню професійними навичками хорового виконавства; розучування хорового репертуару; забезпечення підготовки державного іспиту з диригування.

Методика роботи над хоровим твором є ідентичною до роботи з любим колективом, проте має головну відмінність – всі дії мають пояснюватись керівником на методичному рівні. Робота над технічними і художніми засобами хорового виконання проводяться в хоровому класі постійно, на кожній репетиції. Залежно від конкретних цілей, поставлених на репетиції, керівник зосереджує увагу учнів то на одних, то на інших труднощах знаходиться в роботі партитури, вказуючи способи їх подолання та виробляючи тим самим певні професійні навички. Важливим є дотримання чітких позицій щодо виконавських настанов у роботі над репертуаром.

Внаслідок цього у студентів складається уявлення про методологію хорового виконавства. Частіше за все, керівники хорового класу стають взірцем для хормейстера-початківця та у значній мірі формують стиль діяльності у роботі з хором.

Керівник хорового класу також проводить консультування студентів, які проходять на навчальному хорі хормейстерську практику та організують їх роботу з колективом.

Студенти 3-4 курсів залучаються до початкових етапів хормейстерської роботи з розучування хорового, задля чого керівником хорового класу складається відповідний графік.

Робота учнів з колективом хорового класу:

- попередня самостійна робота учня над твором, призначеним для розучування з хором;
- музично-теоретичний і вокально-хоровий аналіз хорового твору;
- вивчення партитури: виконання на фортепіано, що максимально відображає звучання хору, вивчення напам'ять всіх хорових партій, грамотне виконання їх голосом одночасно з грою на фортепіано всієї партитури;
- диригування твору, що виконується концертмейстером на фортепіано;
- виявлення труднощів виконання даного твору (вокальні, хорові, диригентські);

- визначення методики подолання виявлених труднощів;
- складання плану розучування і виконання твору;
- вокальна настройка хору перед співом, настройка хору в тональності (вміти дати тон на початку, а також в будь-який іншій частині твору);
- організаційна робота, що передує роботі з хором (підготовка необхідної кількості партій, роздача їх студентам хорового класу);
- демонстрація готовності до роботи у вигляді гри, співу, диригування;
- робота учня з хоровим колективом над строем, ансамблем, культурою звуку, фразуванням, диханням, дикцією, нюансами, внутрішнім наповненням при виконанні окремих хорових партій і при виконанні творів всім хоровим колективом;
- управління виконанням твором на заключному занятті хорового класу або перед комісією в рамках залікового заходу.

Навчання в хоровому класі засноване на постійному застосуванні ustalених принципів вокальної техніки, на заняттях з різних дисциплін: теоретично-практичних і на індивідуальних заняттях сольним співом. Через постійне застосування теоретичних знань і практичних співочих навичок в роботі хорового класу процес оволодіння учнями основами вокальної техніки проходить інтенсивніше, що значно полегшує і спрощує досягнення в звучанні навчального хору всіх трьох елементів хорової звучності.

Крім того, єдина вокальна техніка дозволяє більш успішно працювати над виробленням необхідної якості дикції, особливо над прийомами вимови тексту в різних темпах.

Серед вимог до репертуару хорового класу – використання кращих зразків, шедеврів різних жанрів і стилів, які дають учням найбільш повне уявлення про їх специфіку. Репертуар підбирається з урахуванням принципів підбору репертуару, а також типу, виду і складу навчального хору та початкового професійного рівню учнів, їх вокальних і музичних даних.

Якість активності студентів змінюється від початкових курсів до випускного – від співака хору до практиканта і диригента.

Види практики: з навчальним хором диригентсько-хорового відділення; з дитячими хоровими колективами різних форм організації.

Методи керівництва практикантом в період підготовки до практики і в процесі проведення занять з розучування хорових творів постійно варіюються. Це може бути активне втручання, підказки та надання ініціативи та самостійності при умові контролю.

Зростання значення самостійної роботи в сучасних умовах веде до одночасного підвищення вимог до якості практичних занять з боку керівника хорового класу. Велику роль відіграє особистість керівника. У його спілкуванні з колективом, в його методичні прийоми, в підборі репертуару, в яскравих інтерпретаціях розкриваються духовне багатство особистості педагога-виконавця, що надає вирішальний вплив на сприйняття і виховання студентів.

Особливої уваги потребують диригентські прийоми реалізації виконавської задуми – саме за допомоги жесту диригент передає характер звучання, висловлює найтонші відтінки внутрішньої експресії. Тому для диригента так важливо знайти точну відповідність між звучала музикою і її пластичним вираженням. Адекватність диригентського жесту живому звучанню – досить складний момент для хормейстерів-початківців. Необхідно на власному прикладі та за допомоги пояснень продемонструвати специфіку жестів диригента хору, робочі, коригуючі та художні диригентські жести.

Підсумок практики роботи з хором – виступ студентів в концертах та здача державного іспиту з диригування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев М. Как читать лекцию в разных аудиториях / М. Алексеев. - М., 1979. - 55 с.
2. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования в музыкальных училищах / Л. Андреева. - М., 1969. - 120 с.
3. Андреева Л., Попов В. Хрестоматия по чтению хоровых партитур. - Вып. 1-3. - М., 1968-1977.
4. Андрос Н. І. Українська хорова література (радянський період) : навч. посіб. Т. 1 / Н. Андрос, В. Дженков, Н. Семененко. - Київ, Муз. Україна, 1985. - 99 с.
5. Анисимов А. Дирижер-хормейстер / А. Анисимов. - Л., 1976. - 159 с.
6. Безбородова Л. Дирижирование : учеб. пособие / Л. Безбородова. - Москва, 2000. - 159 с.
7. Гудкова Е. Методика преподавания хоровых дисциплин / Е. Гудкова. - Т., 1987.
8. Гулеско И. Хоровая литература / И. Гулеско. - Х., 1991. - 89 с.
9. Егоров А. Очерки по методике преподавания хоровых дисциплин / А. Егоров. - Л. : 1958. - 189 с.
10. Егоров О. Теория и практика работы с хором. - К., Мистецтво, 1961. - 240 с.
11. Ержемский Г. Психология дирижирования / Г. Ержемский. - М., 1988. - 96 с.
12. Живов В. Исполнительский анализ хорового произведения / В. Живов. - М., 1987. - 95 с.
1. Живов В. Л. Хоровое исполнительство. Теория. Методика. Практика / В. Л. Живов. - М., 2003. - 272 с.
2. Зарубежная хоровая литература / Локшин Д., Лаппо С. - Вып. I. - М.: Музыка, 1964. - 224 с.
3. Історія української музики. В 3 т. - Т. 2. Друга половина ХІХ ст. : [підручник] / ред. кол. Т. П. Булат (відп. ред.), [та ін.]. - К. : Наукова думка, 1989. - 458 с.
4. Історія української музики. В 3 т. - Т. 3. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. : [підручник] / М. П. Загайкевич (відп. ред.) [та ін.]. - К., Наукова думка, 1990. - 421 с.
5. Ивакин М. Хоровая аранжировка / М. Ивакин. - М., 1980. - 217 с.
6. Казачков С. А. Дирижерский аппарат и его постановка / С. А. Казачков. - Москва, Музыка, 1967. - 109 с.
7. Казачков С. О дирижерско-хоровой педагогике // Музыкальное исполнительство. - Вып. 6. - М., 1970.
8. Казачков С. От урока к концерту / С. Казачков. - К. : 1990. - 287 с.

9. Колесса М. Ф. Основы техники дирижирования / М. Ф. Колесса. — К., Музична Україна. 1980. — 206 с.
10. Коловский О. Анализ хоровой партитуры // Хоровое искусство. - Л., 1967.
11. Кустов Ю. О термине «ауфтакт» // Вопросы методики преподавания дирижерско-хоровых дисциплин в вузе культуры. - Л. : 1985. - С. 57-65.
12. Левандо П. О совершенствовании вузовского курса хороведения // Вопросы методики преподавания дирижерско-хоровых дисциплин в вузе культуры. - Л., 1985. - С. 114-120.
13. Ленский А. Искусство хоровой аранжировки / А. Ленский. - М., 1980. — 217 с.
14. Лицвенко И. Практическое руководство по хоровой аранжировке / И. Лицвенко. - М., 1962. — 344 с.
15. Минин В. К проблеме подготовки дирижеров хора // Труды ГМПИ им. Гнесиных». - Вып. 19. - М., 1975. — С. 16-20.
16. Мусин И. Язык дирижерского жеста / И. Мусин. - М., 2006. — 247 с.
17. Павлищева О. Методика постановки голоса / О. Павлищева. — Л.: Музгиз, 1964. — 124 с.
18. Полтавцев И., Светозарова М. Курс чтения хоровых партитур. - М., 1964. — 298 с.
19. Попов С. Очерки по русской хоровой литературе / С. Попов. — Вып. 1, 2. — М. : Музыка, 1963, 1969.
20. Смирнова Т. А. Хорознавство (історія, теорія, методика) / Т. А. Смирнова // Навчальний посібник. — Харків: ХНПУ, 2000. — 179 с.
21. Тевлин Б. Хрестоматія по читанню хорових партитур. - М. : 1983. — 158 с.
22. Усова И. М. Хоровая литература: учеб. пособие. Изд. 2-е, доп. / И. М. Усова. — М., Музыка, 1988. — 208 с.
23. Ушкарев А. Ф. Основы хорового письма: учебник. 2-е изд. / А. Ф. Ушкарев. — М., Музыка, 1986. — 232 с.
24. Хакимова А. Хор а саррелла (историко-эстетические и теоретические вопросы жанра) / Хакимова А. - Т., 1992. — 135 с.
25. Хоровая миниатюра. - М., 1987. - Вып. 1-11.
26. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. — Ч. 1. — М., 1979. — 136 с.
27. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. — Ч. 2. — М., 1969. — 164 с.
28. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. — Ч. 3. — М., 1972. — 248 с.
29. Хрестоматія по дирижуванню хором / Сост. Е. Красотина, К. Рюмина, Ю. Левит. — Ч. 4. — М., 1982. — 184 с.
30. Шамина Л. Работа с самодеятельным хором. Монография / Шамина Л. - М., Музыка. 1981. - 240 с.

Навчальне видання

САВЕЛЬЄВА ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ
«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН»**

спеціальність 025 «Музичне мистецтво»,
спеціалізація «Хорове диригування»
освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»

Комп'ютерний набір та верстка:

Г. В. Савельєва

ФОП Гордан Володимир Володимирович,
Свідоцтво 2480000000036338 від 09.11.2005р.,
м. Харків, пл. Конституції, 9.